

1910. MÁJUS 15.

ERDÉSZETI LAPOK

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

XLIX ÉVF.

KÖZLÖNYE

10. FÜZET.

KIADJA: AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

Szerkeszti:

BUND KÁROLY

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én. * Előfizetési díj egy évre 16 korona.

Az Orsz. Erd. Egyes. oly alapító tagjai, kik legalább 300 kor. alapítványt tettek, valamint a rendes tagok is 16 kor. évi tagsági díj fejében, ingyen kapják. Azok az alapító tagok, kik 300 koronánál kevesebbet alapítottak, 6 kor. kedvezményes árért járathatják.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapesten, Lipótváros, Alkotmány-utca 6. sz. II. em.

A lap irányával nem ellenkező hirdetések mérsékelt díjért közöltnék. (Telefon: 37-22.)

Az erdő.

Mutatvány: enesei *Dorner Béla* kir. gazd. intézőnek: „*Az erdélyi szászok mezőgazdasága*“ című közelebb megjelenő művéből.*)

Az erdő a szász falusi nép életében már régi időktől fogva jelentékeny szerepet töltött be. Hegyvidékről jött uj hazájába e nép, Erdélybe, az erdők közé. Az erdő volt akadály gazdasági haladásuknak, az eke, a sarló járásának, de viszont segítségük az olcsó, gyors építkezésben és támaszuk a mult idők sok bajaiban. A dülők, a határrészek ősi elnevezése is mutatja, hogy azokat az erdőkből hasították ki és ahol ma az eke szánt barázdákat és a pacsirta dalol a zöld vetések fölött, ott valamikor sötét erdők lombja susogott és viszhangozta alkonyatkor a nőstény farkas rekedt ordítását.

Az erdő a szásznál az ő itteni 800 éves létföntartási küzdelmében jelentékeny szerepet játszott. Az erdő védőszárnyai alá menekült a régi idők sanyaruságai alatt a vad népek támadásai elől és az erdőhöz folyamodott, midőn füstölgő romhalmazba dőlt

*) Kapható a szerzőnél: *Győr, m. királyi gazd. felügyelőség.*

falujának, házának ujjaépítéséhez fogott és ismét az erdő felé, tüzi-fáért irányította szekerét, midőn a „nemere“ — az erdélyiek fagyasztó rémes szele — fütyölt ablakain át, hogy otthonában barátságos meleget fejleszthessen. Az erdő segítette ki állatainak kitarításában, ha az ellenség rétjeit összetaposta, szénáját fölégette, vagy a mostoha természet nem adott munkájára áldást és aszály perzselte föl, vagy szennyes vízár öntötte el kaszálót.

A szász ünnepéyleit a susogó lombok alatt százados fák árnyékában tartja és nyári vasárnap hajnalban a városi szász Rucksack-kal a hátán vonul ki az erdőbe, hogy a szabad természet szépségeiben gyönyörködjék.

A szász nem is pusztítja ki barbár módon erdeit, és nem nevezi a királyi erdőtiszteket „fainánczoknak“, ha azok a letarolt erdő beültetésére szoritják. A szász község nem osztja föl az erdő közbirtokát, hogy kikerüljön az állami kezelés alól, hanem még külön privát erdőtiszteket tart erdeinek szakszerű kezelésére. Szébb is a vidék nála, mert a kopár dombokat befásítja, és több is az erdőből eredő jövedelme, mint más erdélyi községeknek.

Szép erdőket (közbirtokosságig és községig értve) Erdélyben ma már majdnem csakis a szász falvak tulajdonában látunk. Rendszeresen kezelteket pedig csakis ott. (A „majdnem“ szót is elhagyhatom.)

Érdekes, hogy a szász már őshazájából magával hozott szokása szerint az erdőt nem úgy nevezi, mint a többi német nyelvű nép: Wald, hanem Bäsch (Busch), ami magyarul sűrűséget, bozótot jelent. Az erdészt sem hívja úgy, mint más német: Förster, hanem hozzáteszi az ő szájaize szerinti jelzőt: „Bäschferschtner.“

Az erdőben, fában nem volt hiány egész a XVI. századig az egész szász földön. Számptalan történeti adat szól amellett, hogy az erdőt nem pusztították szándékosan (ugy mint pl. a jó székeleyk teszik, kik azt tartják, hogy az erdőt az Isten adta, ő növeli, tehát az embernek azt csak vágnia kell) de legalább is nem ismerték a fával való takarékoskodást. A fa helyén legelő támadt, vagy pedig a lankásabb helyeken az eke is járhatott, az pedig becsültebb és értékeesebb volt, mint a fa.

De nemcsak a falubeliek, hanem idegenek, sőt más községbeliek is „bementek“ az erdőbe, természetesen nem sétálni, hanem

fejszékkel fát vágni, a legtöbbször az illetők engedélye nélkül, sőt tilalma ellenére is. De tettek a fában kárt is, gyerekek, pásztorok vigyázatlanságból is, bosszúból is. Ártatlan pásztortüzekből száraz őszi időben a lehullott falevelekkel sokszor százai égtek el az értékes erdők holdjainak. A szász nem bosszuálló nép. Ha megbántják, morog ugyan, de sokkal nemesebb lelkű, mintsem bosszura gondoljon. Annál inkább bosszuálló azonban az oláh, kinek sokszor nyomja lelkét (ha ugyan nyomja!) egy fölperzselt erdő kára.

Már 1498-ban panaszt emeltek a szászok a király előtt a románok ellen, hogy erdeiket pusztítják, gyujtogatják, marháikkal, juhaikkal legeltetik, legszebb fáikat kivágják, vagy lekérgezik (Erdélyben a tölgy hiányában a fenyő héjából készítik a timárcserző anyagot és ez régtől fogva keresett cikk), vagy pedig egész erdőrészeket levágnak és erőszakkal elhurcolják és fegyveres kézzel a tulajdonosoknak, vagy erdőpásztoroknak ellenszegülnek.

A panaszok így tartanak egész a legujabb időkig.

Jellemző adat egy szász községnek egy oláh községgel 1583-ban kötött szerződésében a következő pont: „aki az erdőben egy fát kivág, lekérgez vagy kiszárit: az ugyanazon fára fölakasztatik. Ha a tettes nem volna megkapható, akkor P. község adjon ki egy másik oláht N. községnek fölakasztás végett.“

Már a XVI. században megkezdik az erdőpusztítások tiltó rendelkezésekkel való megakadályozását és az erdők rendszeres őriztetését 1546-ban a szász egyetem az egész szász földre már elrendeli, hogy az erdőbirtokosságok az erdőpusztítókat büntessék.

Egy szekér lopott tűzifáért már 1 forintot kellett fizetni büntetésül, ami akkor egy hold föld értékével volt egyenlő. 1572-ben már a kőhalmi szék fölállítja az erdőpásztori intézményt. Eleinte sorrend szerint mentek ki a falusi gazdák erdőt őrizni, később már fizetett erdőpásztorokat alkalmaztak.

1589-ből vannak történeti adatok „tilalmas erdőkről“, hol fát vágni nem szabad. Egyik község ily tilalmas erdő rész áthágójára 10 forint büntetést ró ki, ami akkor igazán nagy pénz volt, sőt egy megkérgezett (tehát kiszáritott) vagy kivágott szálfáért 1 ezüst márká büntetést is rónak ki.

Érdekes adat, hogy egyik község megtiltja a gazdáknak a tilalmazott erdővel szomszédos határrész szántását és vetését. Meglátjuk később, hogy miért? Azért, hogy oda ekével a gazdák ne is

járjanak, mert szerintük „*az eke rossz szomszédja az erdőnek*“. Ez volt 1553-ban Burgberg (Hühalom) községben.

Az erdők szabad használatát az Andreanum biztosította a községnek és székeknek, illetve a fölösztatlan székekhez tartozó községeknek a tartományi erdőkre, a községi lakosoknak — és ezekből a jogosultaknak — pedig a községi közös erdőkre.

Az erdők használata kiterjedt a legeltetésre, makkoltatásra, tüzi- és épületfa vágására, vadászatra és halászatra.

Az erdők legnagyobb hasznát régente a makkoltatás adta. Ugyannyira ezen kihasználás adta, hogy az *erdő becsét nem a fa értéke szabta meg, hanem az, hogy mennyi makktermést adott*.

A tűzifavágás nem nagy értékű volt. Tűzifát vághatott az erdőben a jogosult, amennyit akart. De később már ezen „*rászabadítás*“ is véget ért. Már a XVII. században azt is szabályozták. Kevesbedett az erdő, tehát értékesebb lett a fa.

Segesvár már úgy határoz, hogy ha valaki több fát levág, mint amennyit szekérével el tud vinni, bárkinek szabad ezen fölrakni nem tudott fát elvenni és magáévá tenni.

Ha pedig az illető (t. i. a pazarló favágó) ezen fát valahová elfuvarozza és lerakja, hogy majd később jön más szekérrel érette, úgy ezen fát fölrahatja bárki, aki akarja.

Nem korlátozták a szászok a szabad fa használatát a jogosult tagoknak, de a fapocsékolást gátolták meg csak, hogy erdeik devasztációját akadályozzák meg.

Érdekes még az alcinaiaknak a XVI. században a makkoltatás ügyében kiadott rendelkezése is; mely szerint jó makktermésnél hajthat kiki az erdőbe annyi sertést, amennyit akar, de ha gyenge volt a makktermés, akkor a kihajtható sertések számát meghatározták és kontingentálták!

A tűzifavágás szabadjára volt engedve, az említett későbbi megszorításokkal. Az épületfát már kérni kellett a községi előjáróságtól még a jogosultaknak is, a szerszámfát pedig a levágandó fa nagysága szerint pedig már megfizették.

A szász falu minden intézkedésében az okos előrelátást, takarékossgot, rendet és a *jövőre való gondoskodást* láthatjuk már a régi időktől is.

Az erdei haszonvételekre a jogosultságot nem kapta minden birtokossági, illetve községi tag egyformán. A pap három-négy-szeresét kapta annak, amit a közönséges falusi gazda. De a gazdák jogosultsága sem volt egyenlő. A beltelekkel (ház, udvar) bíró

tősgyökeres falusi szásznak több és nagyobb volt a joga, mint a betelepült szásznak. Ha nem volt a falusinak beltelke akkor nem volt haszonvételi joga sem, de *viszont nem osztozott a községi közös terhek viselésében sem.*

Az erdélyi hosszú — majd nyolczhónapos — fütési időben, hogy a nép tűzifaszükséglete nem volt csekély, az gondolható. De az, hogy egy-egy falusi lakosnak évenként 10—20 szekér tűzifavágásra volt jogosultsága, mutatja, hogy az erdők erősen és évről-évre jobban megfogyatkoztak. Hozzájön ehhez a sok szerszám- és épületfaszükséglet (mert főleg Székelyföldön ma is vannak falvak, hol a középületeken kívül egyetlen ház nincs, mely tisztán fából ne lenne építve, sőt még a szegek, kapcsok is fából vannak, pl. Oláhfalu, Udvarhely megyében), a gazdasági eszközökre szükséges fiatal, szivós fákból való nagy használata a falusiaknak, ezenkívül kéreg (cserzésre) és a sok kerítésre, patakokhoz, malomgátakhoz, vizmosáskötésekhez szükséges vesszőfonások készítésére óriási mennyiségű ág és vessző.

Már maga ez is mily óriási famennyiséget köt le évenként. Hát még ma: mikor a fenyőfaerdőket eszi föl a gőzfürész, az erdők mélyében kattogó „gatter“, a tölgy és bükköt pedig „sippel“-nek (Slipper, vasuti talpfa) faragják ki ezrével!

Érthető tehát, hogy már a XVI. századtól kezdve észrevették az erdők rohamos fogyását és annak gátat vetni igyekeztek.

De már a XVIII. században az erdők gondozására és *pótlására* is gondoltak. 1804-ben már hivatásos *erdészeket* alkalmaztak, hogy ők „az erdőt tudományos szempontból gondozzák, megtartsák és szaporítsák és a kezelő hatóságokat tanítás és tanácsadás által a rendszeres erdészeti kezelésbe bevezessék“.

1845-ben már a községi hatóságok írott utasításokat kaptak „az erdők gondozásáról és föntartásáról“, hogy az erdők *kiméltessenek és szabályosan fordarendszer szerint* kezeltesenek.

Erdeje — három község kivételével — valamennyi szász községnek van. Míg 117 községnek az erdőterülete nagyobb 1000 holdnál, addig 21 községnek erdeje nagyobb 3000 kat. holdnál.

Érdekes, hogy azon szász községek, melyek ősidőktől fogva szabadok voltak, az erdőterületüket kimélve használták már akkor is, mikor az erdőtvény még nem szabályozta az erdőkihasználást,

míg azon szász községek, melyek jobbágyok voltak, tehát az erdő a földesuré volt, ott ma már az erdő vagy csak kis töredékeiben van meg, vagy az eke jár rajta, vagy pedig kopár talaja mered az égtájak felé.

Ez azonban a szász községeknél ritka. A szász kedveli az erdőt és a kopár foltokat csakhamar beülteti nemcsak a községi erdőket kezelő állami erdőtiszt felhívására, de még maga jószántából is. Azon állapot, hogy a kivágott erdő újraültetésére csendőrszuronyal kell a falubelieket kirendelni és ekkor ők bosszúból az állam által adott kis fenyőcsemeteket lombjával lefelé és gyökerével fölfelé ültetik el, bosszúból (noha magukat bosszulják csak meg, lévén saját területük és leendő saját erdejük), ha a felvigyázó másfelé néz, a szászoknál nem fordul elő. Sajnos! az értelmes székelynél — sokszor.

Hogy az erdő mily nagy szerepet játszik a szász községek háztartásában, közlöm Brassó vármegye alispánjának 1903. évi jelentését a barcasági néhány községről.

(Megjegyzem, hogy a nagy erdők, vagyis erdőben gazdag községek nem is ezen a vidéken vannak. De a többi szétszórt szász falvakról nincsenek újabb adataim.)

Nagyobb bevételei a községeknek, főleg az erdőkből befolyva, a községeket abba a helyzetbe hozták, hogy a községi közvagyont növelhették, sőt még a befolyt pénz egyrészét gyümölcsözőleg is elhelyezhették.

Szerencsés faeladásokból begyűlt pénzből Keresztényfalva, Szent-Péter, Volkány, Feketehalom nagyobb beruházásokat létesített,*) sőt takarékoságból még tehetett is valamit félre a községi vagyon növelésére, míg a többi községek, így:

Földvár	...	23.380	koronát
Keresztényfalva	...	17.599	„
Szent-Péter	...	4.000	„
Vörösmart	...	10.005	„
Volkány	...	43.280	„
Feketehalom	...	170.000	„

*) Nehányat felsorolok, a jelentés alapján. Keresztényfalva községi malmot épített 29.000 koronáért és 17.000 koronáért helyreállított egy felhőszakadás utáni patakpusztítást. Volkány 6949 koronáért jegyzői lakást épített és 1328 koronáért vadpatakot szabályozott. Veresmart község nagy hidmérleget állított és föléje épületet emelt. Feketehalom 13.346 koronát patakuszabályozásra költött. Volkány még egy meredek patakpartot kötött meg czementtel és vaskorlással 13.307 koronáért

tehetett gyümölcsözőleg félre. Vidombák és Höltövény községeknek erdeje nincs.

(Nehogy azonban valaki félreértse a viszonyokat, megjegyzem, hogy a pénz itt sem ömlik mindig ily vastag patakokban a községekbe. De éppen ezen időben jutott vágásra néhány jó erdőrészlet és ezért van a nagy pénzforrás. Be szokott dugulni az itt is.)

Aki az erdélyi viszonyokkal ismerős, elképzelheti, hogy mily gazdag lehetne sok székely község is, ha az erdőeladásból befolyt pénzek szintén községileg lennének kezelve — tehát ellenőrizve — és okosan felhasználva, nem pedig az *arányjogosultak között szétosztva*, hogy míg tart, addig legyen hegyen-völgyön lakodalom, utána pedig sok siralom. No, de ez nem ide tartozik!

Az *erdőkezelési díjak* magassága, eltörlése, a községi vagyis közbirtokossági erdőknek az állami erdőkezelés alól való kivétele iránt a Székelyföldön a választási jelszavak, ígérek által feligazgatott nép valóságos hadjáratot indított 1906—1909. években, sőt még második *agyagfalvi székely nemzetgyűlést* is akart tartani.*)

Már t. i. a székelységnek csak egy része. Mert ma már — ha terhes is az állami erdőkezelési díjfizetés sok községben — mégis belátják, hogy a székely közvagyon megmentése, megóvása az állami erdőhivatalok nélkül nem sikerült volna. Inkább tehát a szabad és tetteiben magát korlátozni nem akaró székelység az állami beavatkozást tartja nyügnék, nem pedig az aránylag végtelen csekély erdőkezelési illetéket. Mutatja az, hogy arra, hogy a községi és közbirtokossági erdőket az állami erdőhivatalok kezelik, az államkincstár még tekintélyes összeget reáfizet, azaz a kezelési díjak jövedelme a regiere sem elég. Viszont milliókat mentenek és szereznek meg az erdőhivatalok a községek javára.

Nem lesz érdektelen, ha most a szászoknak véleményét közlöm ebben az ügyben; idézve a brassói alispánnak jelentését.

A községi erdők (mert a szászoknál közbirtokosság nincs! [Nagyon helyesen! *Szerző*]), állami kezelésbe vétele nagy változásokat hozott e téren. Az eddigi községi erdőkezelés is, a kerületek besosztása is megváltozott, amennyiben most a községek nem tartanak privát járási, vagy községi erdőtiszteket, hanem a brassói

*) Agyagfalván (Udvarhely m.) ugyanis a Küküllő nagyrészen gyűlt össze 1848-ban a székely nemzetgyűlés és ott határozta el, hogy harcba indul.

királyi állami erdőhivatalhoz lettek beosztva. A legnagyobb erdőbirtokos községek közül Feketehalom megtartotta saját magán-erdőkezelését, mert külön okleveles erdészt tart, míg Rozsnyó és Mogyorós az állami kezelésbe adta erdőit.

Ma még rövid az idő arra, hogy végleges ítéletet lehessen mondani. *A tény azonban eddig az, hogy a községek a régebbi szisztémával sokszor szereztek szomorú tapasztalatokat, míg most panaszra igen ritkán van ok.* Ugy látszik, hogy igen sok függ az intézmény vezetőjének személyétől és szakképzettségétől, ügybuzgalmától — az eredmények elérésében. Maga az intézmény azonban — jó.

A tölgyet pusztító lisztharmat-gombáról és az ellene való védekezésről.

Irta: *Dr. Kövessi Ferencz* a növénytan tanára a bányászati és erdészeti főiskolán.

(Befejezés.)

Általános tapasztalat, hogy a nagy hirtelenséggel és nagymértékben fellépő növényi élősködők ellen mindig nehéz a védekezés. Kétszeresen nehéz ez az erdészet terén, ahol nemcsak a munkálatok költséges volta miatt kell meggondolni a védekezést, de a terület nagysága és a védekezési munkák technikai kivitelének nehézségei is olyan akadályokat szülnek, hogy azoknak nagy területeken való kivitele majdnem lehetetlen. Ily módon a nagybani és általános védekezésről igen sok helyen eleve le kellene mondani még akkor is, ha a károk felette nagyok volnának, vagy ha a pusztítás végzetes volna is. Ilyen esetben nem volna más menekvés, mint a betegségnek ellentálló — jelen esetben amerikai — fajokat ültetni. Ezideig a betegség azonban nem öltött olyan mértéket még Franciaországban sem, hogy általános védekezésről kellene beszélni. Annál kevésbé hazánkban, hol reményünk lehet reá, hogy a gomba pusztítása korlátok között marad és a védekezés legfeljebb a fiatal ültetvényekre vagy a csemetekertekre fog kiterjedni.

Fiatal tölgyültetvényekben vagy csemetekertekben csakugyan előfordult a lisztharmatnak olyan mérvű pusztítása is, hogy szükségét látták annak, hogy a védekezést megindítsák.